

Hoe kijken kinderen en jongeren naar Natuur?

Natuur volgens dr. Kind & dr. Jong

Op school proberen we het milieubewustzijn van leerlingen aan te zwengelen of hen een ziel voor de natuur te schoppen. Maar hoe kijken kleuters, kinderen, jongeren, jongens, meisjes, migrantenkinderen naar die 'Natuur'? Projecteren we onze eigen beelden van en gevoeligheden voor de natuur niet naar onze leerlingen?

De Nederlandse onderzoekers Margadant en Van Koppen onderzochten wat die natuur voor kinderen en jongeren betekent en hoe zij die natuur beleven. En zo blijken er heel wat 'natuurbeelden' te bestaan.

Een *constructivistische* opvatting over leren vertrekt niet van een wetenschappelijke 'objectieve' (natuur)kennis die experts of leerkrachten op 'onwetenden' overdragen. Ze gaat uit van het gegeven dat mensen vanaf hun geboorte hun eigen (natuur)kennis construeren, ze geleidelijk aan opbouwen. Mensen leven immers niet in een vacuüm; ze **groeien op in een cultuur, land, regio, gezin, vriendenkring**. Ze hebben of verwerven **eigen voor- en afkeuren, angsten en lusten, ethische en filosofische overtuigingen** en dus ook een eigen natuurbeeld.

Een dergelijk geconstrueerd wereldbeeld kan voor een individu erg bepalend zijn. Zo ontwikkelde zich sedert de zestiende eeuw in Europa, naast de **traditionele** agrarische **natuurtraditie**, een stedelijke, romantische of **idyllische** **natuurtraditie**. De eerste

ziet de natuur als een hulpbron voor materiële vooruitgang die de mens moet benutten, de tweede gaat uit van een zelfstandige waarde van natuur. Die wordt dan eerder buiten de mens geplaatst. In onze verstedelijkende wereld komen beide natuurtradities hoe langer hoe meer met elkaar in conflict. Het

spanningsveld tussen de landbouw en het vanuit de stedelijke natuurtraditie ontwikkelde natuurbehoud is daar een voorbeeld van. Een recente uiting van dat spanningsveld is de grote manifestatie in Gent in dit voorjaar.

Kinderlogica

Volgens de constructivistische opvatting over Natuur- en Milieueducatie (NME) is niet alleen de ecologie, die de grenzen van het menselijk handelen aangeeft, belangrijk. Maar ook en **vooral de sociale vaardigheden**: leren argumenteren en luisteren; bereid zijn om de eigen overtuigingen kritisch te onderzoeken en die aan de mening van anderen te toetsen; bereid zijn om naar consensus te zoeken in plaats van naar conflict. Een betere term voor NME is daarom '*sociaal-ecologische educatie*'.

De Nederlandse hoogleraar Margadant-van Arcken toonde aan dat natuurbeelden **ook een pedagogisch probleem** zijn. Ze wijzigen immers bij het opgroeien van kinderen en jongeren en verschillen grondig van die van volwassenen. Leerkracht en leerlingen hanteren dus niet dezelfde natuurbeelden. Wat de leerkracht belangrijk vindt, staat misschien (nog) volledig buiten de leefwereld van de leerlingen. Margadant onderzocht eind jaren tachtig eerst de natuurbeelden bij kleuters. In *Dierenjuf*¹ stelde ze vast dat kinderen, net als volwassenen, een samenhangend beeld van hun leefwereld proberen te vormen. Ze doen dat via concrete dingen die ze begrijpen en met elkaar verbinden, ook al leidt dat niet tot een geïntegreerd geheel. Je kan dat als 'kinderlogica' omschrijven.

Insecten zijn geen dieren

Voor een kind van vier zijn speelgoed-dieren, strip- en tekenfilmfiguren allemaal dieren, terwijl ze vissen, vogels en insecten niet als dieren beschouwen. Vanaf vijf tot zes jaar ziet het kind een

verschil tussen speelgoed- en fantasiedieren en echte dieren. Tot die laatste categorie gaan dan ook de vogels en vissen behoren. Op die leeftijd is het echter nog niet duidelijk of insecten ook dieren zijn. Aaibare dieren, zoals honden, katten en konijnen worden als individuen gezien. Voor muizen geldt dat al wat minder, voor kippen nog minder en voor sprinkhanen en wormen helemaal niet. Lieveheersbeestjes en dagvlinders worden 'aaibaar'; nachtvlinders en andere kevers blijven doorgaans 'vies'. **Kleuters beschouwen alleen bewegende zaken als levend.** Planten zijn dus dood. Ze beleven vermoedelijk geen esthetisch genoegen aan het bekijken van een landschap. 'Houden van' betekent voor die leeftijd vooral 'vasthouden van'.

Plek om te leren?

In een tweede fase onderzocht Margadant de acht- tot twaalfjarigen. In *Groen verschiet*² beschrijft ze de 'uitnodigende natuur' als het overheersende natuurbeeld voor die leeftijdsgroep. De **natuur als uitdaging** is het belangrijkste, gevolgd door gebruiks natuur, intrigerende natuur, esthetische natuur en recreatieve natuur. Het onderzoek van Margadant naar natuurbeelden bij deze leeftijdscategorie toont aan dat je er als lesgever moet voor zorgen dat kinderen de natuur niét gaan associëren met 'een plek waar je zo nodig weer wat moet leren'. In dat geval kan er geen sprake zijn van 'waardevorming ten voordele van de natuur'. Margadant stelt hier ook een verschil in natuurbeelden tussen meisjes en jongens vast. Het wekt weinig verwondering dat de categorie 'uitdagende natuur' meer bij jongens dan bij meisjes aanslaat.

Natuur is niet cool

Esthetische en recreatieve natuur zijn voor acht- tot twaalfjarigen nog van weinig belang. Dat verandert sterk bij de dertien- tot achttienjarigen die ze in *Natuur en milieu uit de eerste hand*³ aan bod laat

komen. Hier domineert het – geromantiseerde - natuurbeeld, de 'esthetische' natuur. De motivatie om de natuur in te trekken is voor deze groep rust zoeken of (via **activiteiten**) **op avontuur trekken**. Hierbij kan de natuur zich zowel op de voor- als op de achtergrond bevinden.

Voor vijftien- en zestienjarigen is natuur *geen hot*

item. Ze hebben meer aandacht voor zichzelf en voor elkaar, wat normaal is in die fase van de persoonsontwikkeling. Margadant stelt zich de vraag of natuur hier een leerdoel moet zijn, temeer daar uit haar onderzoek blijkt dat **jongeren de eerder opgebouwde natuurwaardering** na die 'moeilijke leeftijd' dikwijls **opnieuw oppakken**.

Bron van reinheid

De Utrechtse onderzoeker Van Koppen spitste het onderzoek toe op de Turks-islamitische traditie⁴. Uit teksten leidde hij af dat de islam een duidelijke basis voor de bescherming van de natuur levert, niet alleen vanuit het eigenbelang van de mensen, maar ook vanuit een religieuze opdracht van de schepping aan de mens. Er zijn opvallende overeenkomsten met de interpretaties van het christendom. De islam biedt aanknopingspunten voor zowel een 'hulpbronbenadering' als een 'idyllische benadering' van natuurbescherming, waarbij de esthetische waarden voorop staan. **Een (romantische) waardering van de wilde natuur op zich, los van het welzijn van de mensen, ontbreekt.** Volgens de islam is de natuur wel een bron van reinheid.

Belangrijk hierbij is het feit dat Turkse en Marokkaanse immigranten meestal van het traditionele platteland afkomstig zijn en vóór hun emigratie weinig deel hadden aan de snelle veranderingen in de steden. Hun natuuropvattingen wijken wellicht niet sterk af van die van onze landbouwers. Maar omdat ze niet op het platteland wonen en werken, komen ze ook niet met andere opvattingen over natuur en natuurbehoud in contact.

Vieze honden

Turken (in Nederland) waarderen natuur om haar schoonheid en als plaats van rust en ontspanning. Natuur is niet zozeer het doel van uitstapjes, wel het decor daarvoor.

Groepsactiviteiten, zoals picknicken met familie en vrienden, staan hierbij centraal. De **nadruk ligt op groen in de omgeving**, zoals stadsparken en recreatiegebieden vlak bij de stad, en minder op verder weg gelegen natuurgebieden. Een verschil met autochtonen is beslist de houding tegenover huisdieren. Honden kunnen nuttig zijn voor de bewaking

van het erf, maar het houden van honden in huis ervaren migranten dikwijls als ongewenst en onrein: iets waar de school zeker rekening mee moet houden. Die allochtone opvatting is niet eens zo gek, als je ziet in welke omstandigheden autochtonen in onze steden dikwijls (grote) huisdieren houden.

Turken en Marokkanen hechten **veel belang aan volkstuinen**, die ze nog echt voor de teelt van groenten gebruiken. Van Koppen ziet niet zo'n groot verschil in de situatie van allochtone en autochtone stadskinderen. In de migrantengemeenschap is er wel een groot verschil tussen jongens en meisjes voor wat betreft de toegestane vrijheid en de mogelijkheid om buiten rond te zwerven en met de natuur in contact te komen.

Natuur is een ramp

Het besef dat er verschillende natuurbeelden bestaan vraagt om aangepast lesmateriaal voor Natuur- en Milieueducatie. Margadant en collega Van den berg ondernamen hiervoor al een interessante poging. Ze ontwikkelden **materiaal dat kinderen en jongeren in staat stelt om de eigen natuurbeelden te verhelderen** en met anderen uit te wisselen. Zo kunnen kinderen via foto's of tekeningen aangeven wat voor hen wel of niet 'echte' natuur is en waarom: een loofbos, een weiland met koeien, een aardappelveld, een kanaal, de zee, een straat enz. De verschillende resultaten worden dan besproken. Kinderen kunnen een tekening van hun eigen 'droomnatuur' maken en ze nadien met elkaar vergelijken. Jongeren en volwassenen schrijven op wat ze 'typisch natuur' vinden

of wat ze er prettig of onprettig aan vinden. Bij deelnemers uit een stedelijk (cultureel) milieu blijkt dan dikwijls een romantisch 'scheidingsdenken' tussen natuur en mens te bestaan. De natuur is 'puur' en de mens verknoeit de natuur. Dat de natuur via plagen, ziekten en rampen ook een bron van ongemak en ellende kan zijn, komt dikwijls maar na verdere bespreking tot uiting.

Géén werkblaadjes

Jonge kinderen moeten via spelsituaties met de natuur in contact kunnen komen. Planologen en terreinbeheerders moeten ervoor zorgen dat er voldoende plekken zijn waar dat rechtstreekse natuurcontact mogelijk wordt. Want hoe kunnen kinderen natuur leren waarderen als ze er van jongs af uitsluitend via keurig aangelegde paadjes of via stipt in te vullen werkblaadjes mee worden geconfronteerd?

Paul Stryckers

Centrum Voor Natuur- en milieueducatie (CVN)

- 1 Margadant-Van Arcken M. (1988) *Dierenjuf*, natuureducatie en de relatie tussen jonge kinderen en dieren, proefschrift, Rijksuniversiteit Utrecht.
- 2 Margadant-Van Arcken M. (1990) *Groen verschieft*, natuurbelieving en natuuronderwijs bij acht- tot twaalfjarige kinderen, uitgeverij SDU, 's-Gravenhage.
- 3 Margadant-Van Arcken M. (1994) *Natuur en milieu uit de eerste hand*, denkbeelden, belevingen en leerwensen van dertien- tot achttienjarigen, uitgeverij SDU, 's-Gravenhage.
- 4 Van Koppen K. (2000) 'Natuureducatie in een multiculturele context' uit *Natuur in pluralistisch perspectief* van Margadant-Van Arcken M. en Van den berg, C.S. (red.), theoretisch kader en voorbeeldmateriaal voor het omgaan met een veelheid aan natuurbeelden, uitgeverij CDB-Press, Utrecht.

Nu! Nieuw! Gratis!

Geld voor groen IN de klas

MOS-scholen die groenere klassen willen en hun leerlingen willen bijbrengen hoe ze zelfstandig **kamerplanten** moeten verzorgen, kunnen van de Vlaamse Dienst voor Agro Marketing (VLAM) en de Belgische Tuincentra Vereniging een **aankoopcheque van 75 EUR** krijgen. VLAM wil dit jaar nog per provincie voor 700 EUR aan aankoopcheques uitdelen. In ruil voor de cheque moet je school een pedagogisch kamerplantenprojectje starten, dat eventueel deel van een milieu-

zorgproject kan uitmaken. De noodzakelijke rapportage achteraf over het project kan voor de kandidaat-logoscholen via de indicatorenlijst (basis) of rapport 2 (secundair) Aankoopcheques en criteria bekom je via je provinciale begeleider. Informatie over geschikte klasplanten en hun verzorging vind je binnenkort op de website van VLAM (www.consument.vlam.be) en ook via www.milieuzorgopschool.be.

Nu! Nieuw! Gratis!

Geld voor groen IN de school

Je school als een omgeving van klimplanten, hagen, houtwalletjes, een daktuin of een groendak, een kruiden- of insectentuin, een educatief reservaatje, een kippenren en nog veel meer.

Het Aardgasnatuurfonds moedigt scholen in verstedelijkte gebieden aan om hun speelplaatsen groener te maken. De ingrepen moeten de biodiversiteit in de school ten goede komen zonder de recreatieve functie van de ruimte aan te tasten. De leerlingen zijn actief bij de veranderingen betrokken. Scholen met kinderen of jongeren uit kansarme milieus of scholen die met externe partners samenwerken krijgen voorrang. De geselecteerde projecten krijgen **2 000 tot 12 000 EUR** voor de verwezenlijking ervan. Om voor die steun in aanmerking te komen, dien je **vóór 28 november** een projectformulier in, waarin je je project bondig beschrijft (bedoeling, situatieplan, plan van de betreffende plaats, voor-

ontwerp, voorzien pedagogisch gebruik, maatschappelijke meerwaarde). Je vindt dat formulier op de website van de Koning Boudewijnstichting www.kbs-frb.be of je vraagt het aan bij het *Aardgasnatuurfonds, distributiecentrum Koning Boudewijnstichting, Postbus 96, Elsene 1, 1000 Brussel, tel. 070 23 30 65, fax 070 23 37 27, proj@kbs-frb.be* Uit alle ingezonden projecten maakt een jury een voorselectie. Aan bepaalde dossiers wordt 650 EUR toegekend om **het project onder begeleiding van een professioneel consulent aan te passen**. De definitieve projectvoorstellen moeten dan **vóór woensdag 31 maart 2004** bij de Koning Boudewijnstichting aankomen. In juni 2004 gebeurt de definitieve selectie.

Meer informatie vind je op de webstek van de Koning Boudewijnstichting: www.kbs-frb.be In de rechterbenedenhoek van de homepage klik je op **direct naar**, dan op **activiteitenlijst** en op **Aardgasnatuurfonds**. Je kan ook terecht bij **An Van Campenhout, tel. 02 549 61 90**.

Mosterd tip

Maak je school groener

Uit onderzoek blijkt dat een groene school aangenamer, opener, gezelliger, participatievriendelijker is. Leerlingen komen er liever naar school. Vervelende uitwasen als pestgedrag krijgen er minder kans.

Van keukenrol naar wegwerpmens

Wegwerpproducten, individuele dosissen, bereide maaltijden, oververpakkingen, 'alles-in-een'-producten, geparfumeerde versies, gadgets .... Nieuwe producten moeten handig zijn, makkelijk te vervoeren en tijdswinst opleveren. Bovenaan de verpakkingshitparade staan de producten in individuele dosissen. Dat betekent méér onnodige verpakkingen en dus méér verpakkingsafval.

Van heel wat producten bestaat er een wegwerpversie. Soms verdringt die wegwerpversie de duurzamere tegenhanger. Een trend die blijft groeien.

Historisch overzicht wegwerpversies

1946	keukenrol
1950	wegwerpalpen
1960	papieren zakdoekjes
1961	wegwerpluier
1973	wegweraansteker
1974	wegwerpscheermesje
1989	wegwerpfotoestel
1997	vochtige doekjes voor babyverzorging
1998	vochtige doekjes voor het onderhoud
2000	cosmetische doekjes
2001	wegwerp-GSM
2002	wegwerp-DVD
2...	wegwerpmens?

Deze producten werden ontworpen voor eenmalig gebruik, vervangen dikwijls duurzame producten en doen de afvalberg toenemen. Ze spreken extra grondstoffen aan en doen de uitgaven voor het gezin toenemen.

De meeste producten worden **verpakt, voorverpakt en oververpakt**. Verpakking is essentieel voor de bescherming van de kwaliteit en integriteit van het product. Op de verpakking vind je ook het etiket dat de consument informatie over het product verschaft. Maar verpakkingen zijn ook **marketingelementen**. Ze verleiden de potentiële koper, wekken zijn vertrouwen op en overtuigen hem tot kopen.

Evenveel als lichaamsgewicht

In België wordt de markt jaar na jaar overspoeld met 21 miljard verpakkingen voor eenmalig gebruik, wat overeenkomt met een gewicht van

764 000 ton. Per inwoner betekent dat 2036 verpakkingen of 74,4 kg verpakkingsafval per jaar. **Dat wil zeggen dat elke mens jaarlijks ongeveer zijn lichaamsgewicht aan overtollige verpakkingen koopt.**

In 30 jaar tijd vervijfvoudigde het verpakkingsafval in alle soorten materialen. De opkomst van verpakkingen in PVC in de jaren '70 effende de weg voor de huidige one way-verpakkingen.

Al die verpakkingen betalen wij zonder het te beseffen, want hun kostprijs is in de aankoopprijs van de producten begrepen. **Per persoon betalen we per jaar ongeveer 248 euro aan verpakkingen.** Dat betekent 992 euro voor een gezin van 4 personen.

Hoeveel kost een verpakking?

In % van de kostprijs van het product	
Vruchtensap	40%
Verzorgingsproducten	35%
Bier	30%
Voedingsproducten	20%
Koekjes	20%
Vers fruit en groenten	10%
Gloeilampen	4%
Geneesmiddelen	3%
Televisie	1%

De kostprijs van de verpakking bedraagt voor voedingsproducten in verhouding tot de kostprijs van het eindproduct ongeveer 20%. **Voor bepaalde luxeproducten loopt dit zelfs op tot meer dan 65%.**

Gadgets voor tandbederf

Kinderen hebben een steeds grotere zeg in de consumptiekeuzes, vooral voor voeding. Om de jongeren te bereiken, komen er tal van **voedingsmiddelen in 'speelse vorm'** op de markt, met een overdaad aan oververpakkingen, gadgets, bijgevoegde cadeaus.

In de boekentas verdringen snacks en gesuikerde drankjes hoe langer hoe meer fruit en boterhammen. De meeste van die snacks zijn geen evenwichtige voedingsmiddelen. Ze bevatten vooral vetten, snelle suikers en additieven. Wie er te veel van eet, is vatbaarder voor de ontwikkeling van ziekten als tandbederf, suikerziekte en zwaarlijvigheid. Die snacks en voedingsmiddelen zijn dan ook nog eens oververpakt én duur.

Boterham versus lunchable

De 'lunchable' is een verpakking met alle ingrediënten om een mini-boterham samen te stellen. Sommige merken stoppen er nog een gesuikerd drankje bij.

Zo'n lunchable levert vijf keer meer niet-recycleerbaar afval dan een klassieke boterham en kost drie keer meer.

Type	Aard van het afval	Hoeveelheid niet-recycleerbaar afval voor 100 gram	Kostprijs voor 100 gram voedingsmiddelen
<i>lunchable kaas-ham</i>	<i>Plastic</i>	<i>13,3 gram</i>	<i>1,69 euro</i>
<i>Boterham kaas-ham (in brooddoos)</i>			<i>0,61 euro</i>

Het verpakkingsafval van de lunchable bestaat hoofdzakelijk uit materiaal dat niet selectief wordt opgehaald: folie, plastic, schaalte en bakje. De zelf gesmeerde boterham kost minder en vormt een vezel- en energierijke maaltijd. Met een beetje verbeelding kan je die gezonde maaltijd uitbreiden met kaas, rauwkost, chocolade, ham, omelet ...

Miniporties

Steeds meer voedingsmiddelen worden in miniporties verkocht: mayonaise, ketchup, confituurpotjes, minimelkjes, oploskoffie, citroensap, mini-kaasjes, minizakjes suiker, minigroenten ... De fabrikanten ervan hameren op de voordelen: ze nemen minder plaats in, je blijft met minder aangebroken pakjes zitten en ze zijn handiger en voordeliger voor alleenwonenden. De meeste van die miniporties zijn niet meer dan gadgets, vooral wanneer je hetzelfde product gemakkelijk in een grotere verpakking kan bewaren. Miniverpakkingen kan je, eens je ze hebt geopend, niet meer sluiten. Bovendien zijn die individuele porties dikwijls te ruim berekend. **In plaats van te besparen, verspil je dus voedsel dat met de verpakking in de vuilnisbak belandt.**

Miniconfituurpotjes

Type	Aard van het afval	Hoeveelheid afval per 450 gram	Kostprijs per 450 gram
<i>Merk x, 9 mini-potjes van 50 gr.</i>	<i>Glas, metaal Plastic folie</i>	<i>715 gram 16 gram</i>	<i>2,82 euro</i>
<i>Merk x, 1 pot van 450 gr.</i>	<i>Glas, metaal</i>	<i>218 gram</i>	<i>0,61 euro</i>

Verpakking per portie, gegroepede verpakking die de individuele porties nog eens extra verpakt,

oververpakking ... de miniproducten brengen heel wat afval mee.

Miniporties mayonaise zorgen voor 59 gram niet-recycleerbaar verpakkingsafval, terwijl een grote pot géén niet-recycleerbaar afval oplevert. Bovendien kosten ze vier keer meer.

Minimayonaises

Formaat	Aard van het afval	Niet-recycleerbaar afval (voor 330 gram)	Kostprijs voor 330 gram voedingsmiddelen
<i>Merk x, 15 miniporties, 330 gram</i>	<i>Plastic en aluminium</i>	<i>59 gram</i>	<i>2,85 euro</i>
<i>Merk x, 600 ml in een grote glazen pot</i>	<i>Glas en metaal</i>	<i>-</i>	<i>0,9 euro</i>

Bron: 'Overleven op onze planeet. Informatiefolder over de tentoonstelling 'Op de afdeling overbodige waren en verspilling', Onderzoeks- en Informatiecentrum van de Verbruikersorganisaties (OIVO) en het Brussels Instituut voor Milieubeheer (BIM).

Doe de Weggooitest

Een gemiddeld Nederlands gezin gooit maandelijks meer dan 8 kilogram etenswaren in de vuilnisbak. Dat is 11% van het aangekochte voedsel. Met andere woorden: één tiende van het aangekochte voedsel wordt níet opgegeten. Ongeveer 60% van de Nederlanders gooit 'regelmatig' etensresten weg. Bij jonge dertigers loopt dat op tot 80%. Na etensrestjes is brood een geliefd wegwerp-product. **Gemiddeld belandt er bijna elke week een half brood per gezin in de vuil-**

nisbak. Op de derde plaats staan fijne vleeswaren: 20% ervan wordt nooit opgegeten. Ook yoghurt en kaas worden snel weggegooid. Per tien plakken kaas is er anderhalve plak voor de vuilniszak.

Volgens Milieucentraal is dat *'niet alleen een verspilling van voedsel, maar ook van de energie nodig voor het telen, bewerken, verpakken, bewaren en vervoeren van de voedingsmiddelen... En het is jammer van het geld: per jaar verdwijnt er zo gemiddeld 330 euro in de vuilnisbak.'*

De preventiemogelijkheden liggen voor het grijpen. Op de website van Milieucentraal vind je zowat alle mogelijke tips om ze in de praktijk te brengen.

En hoe zit het met je eigen weggooigedrag? Milieucentraal ontwierp 'De Weggooitest'. Hiervoor werd een handig invulschema opgesteld dat je makkelijk kan downloaden. Het rekenmodel zet per categorie de hoeveelheid voedsel in jaarcijfers om. Het berekent hoeveel energie je weggooigedrag vraagt (in liter benzine) en hoeveel euro dat kost. Surf dus naar de *weggooitest* op www.milieucentraal.nl

Actieplan afvalpreventie 2003-2005

Minder afval op school

MOS en Groene School hameren al jaren op het belang van afvalpreventie. Daardoor blijven resultaten niet uit. Maar extra steun is een noodzaak. **Daarom ontwierp OVAM in overleg met MOS een actieplan met een aantal extra maatregelen.** OVAM staat in voor de uitvoering ervan. De begeleiding van deze maatregelen in de scholen is het werk van de MOS-begeleider. Maar om de MOS-werking in de scholen nog doeltreffender te maken, levert OVAM in de periode 2003-2005 extra inspanningen.

De geplande acties:

1. Samenstelling van **dossiers** met extra **argumenten** voor **méér afvalpreventie**. Dat gebeurt na een behoeftepeiling bij de scholen.
2. Klarstomen van hapklare **informatie** voor gemeenten, intercommunales en provincies om acties met scholen te ondernemen.
3. Een actie **tegen drank in wegwerpverpakkingen** op school, samen met het Lokale Gezondheidsoverleg.
4. Duiding van **actuele afvalthema's** voor leerkrachten en scholieren.
5. Versterking van de rol van compostmeesters om **compostering op school** te stimuleren.

6. Campagne over de **vermindering** van het **papierverbruik**.
7. Campagne over **milieuvriendelijke schoolmaterialen**.
8. Dossiers afvalpreventie voor de **praktijklessen**.
9. De installatie van de Vlarempelofoon: een **telefonische helpdesk** voor vragen over wettelijke milieuverplichtingen van scholen.
10. De uitwerking van een **meet- en evaluatiesysteem**: hoe evolueert de afvalpreventie op school?

Het actieplan vind je op de OVAM-website www.ovam.be

Multimediapakket over afvalpreventie voor leerlingen basisschool

Afvalminderen voor kinderen

OVAM stelde een multimediapakket samen met een cd-rom en een kleurenbrochure. Daarin **ligt de klemtoon niet langer enkel op afval sorteren, maar vooral op afval vermijden.** In het nieuwe pakket zit een boekje met suggesties voor boeiende lessen over afvalpreventie. Voor de kleuters en de jongste kinderen in de basisschool is er het **voorleesverhaal 'Opa's kleine museum'**. Daarin vertelt grootvader aan kleinzoon Tejo over de spullen in het oude schuurtje. Al die voorwerpen heeft hij in de loop der jaren verzameld en niet als afval weggeworpen. Met de cd-rom duik je in de afvalberg en bereken je zelf **hoeveel afval kinderen tijdens een schooljaar produceren**. Een virtuele school toont de voorwerpen die je elk dag gebruikt. In de refter, in de klas of aan de drankautomaat kan je voor het milieuvriendelijkste product kiezen. Hierbij hou je rekening met een tot zes kenmerken van het product. Die vertellen hoeveel grondstoffen er nodig zijn om het voorwerp te maken, hoeveel energie de productie vergt, hoeveel materiaal er uit het afval van het product wordt gerecycleerd, hoe lang het voorwerp bruikbaar is, hoeveel het kost en wat je eraan hebt. Je bekijkt de voorwerpen apart en toetst ze aan een of meer van de zes kenmerken. Dan doe je de test en kies je voor het milieuzuinigste product. Als je op een moeilijk woord of begrip klikt, springt de verklaring te voorschijn. Zo voer je je onderzoek helemaal zelf uit. **Een animatiefiguur, uit afval opgebouwd, helpt je bij je keuzes.**

De brochure behandelt de afvalfracties die bij de inzameling aan huis of in het containerpark apart worden verzameld. Ze geeft tips om bepaalde afvalsoorten te vermijden. Maar je leest er ook in wat er nu precies met het opgehaalde afval gebeurt.

OVAM bezorgde alle Vlaamse basisscholen eind september een brief over het multimediapakket. Voor 2,50 EUR ontvangt je school het pakket: cd-rom, boekje met lesfiches en 10 kleurenbrochures. Meer brochures kan je gratis bijbestellen. Wil je enkel de cd-rom? Voor 1,25 EUR bezorgt OVAM hem. Mail je bestelling naar infoshop@ovam.be Voor meer informatie over het pakket en hoe je het in de les kan gebruiken neem je contact op met **Philippe Van de Velde van OVAM, tel. 015 28 41 43, pvdvelde@ovam.be** OVAM opende een webadres, speciaal voor scholen: scholen.ovam.be

De themabundel 'Afvалpreventie' voor MOS-basischolen duidt het multimediapakket 'Afvал minderen voor kinderen' als geschikt lesmateriaal aan. De provinciale MOS-begeleiders ondersteunen de scholen bij het gebruik van het pakket.

Voorkomen blijft beter dan genezen

Tetra Pak en Coca Cola Belgium willen met een nieuw project scholen benaderen om, zoals ze zelf beweren, "kinderen te laten nadenken over verpakking en afval". Kinderen krijgen er uitleg over de voedingspiramide, het sorteren van verpakkingsafval en wat er met dat gesorteerd afval gebeurt. De nadruk van het project ligt op sorteren en recycleren.

MOS distantieert zich van dit project omdat afvalpreventie de topprioriteit is van het Vlaamse afvalstoffenbeleid. De inzameling en verwerking van afvalstoffen veroorzaakt immers altijd op een of andere manier milieuhinder. Een doeltreffend voorkomingsbeleid moet de afvalberg verkleinen. Op de eerste plaats wil MOS kinderen en jongeren leren zoveel mogelijk afval te voorkomen. Afvalpreventie kan op verschillende manieren. Je kan

- ✿ minder producten verbruiken en de aankoop van overbodige of niet noodzakelijke producten vermijden;
- ✿ voor producten kiezen die lang meegaan en weinig of geen (verpakkings)afval voortbrengen;
- ✿ producten zo veel mogelijk hergebruiken;
- ✿ producten aanschaffen waarvan de afvalstoffen onschadelijk zijn voor het milieu en gemakkelijk recycleerbaar zijn.

Meer preventietips vind je op de websites van OVAM (www.ovam.be), STIP (www.stip.ovam.be) en de Schoolkoopwijzer (www.schoolkoopwijzer.be)

Mosterd tip

Voorkom wegwerpverpakkingen

Wegwerpverpakkingen zorgen voor een onbeheersbare afvalberg en voor zwerfvuil waar niemand zich verantwoordelijk voor voelt.

Lucht en zonlicht niet meer gratis

Water is in de westerse maatschappij té vanzelfsprekend. We staan er niet meer bij stil en over ons gebruik van water denken we helemaal niet na. Omdat we geen moeite moeten doen om aan water te komen, beseffen we er de waarde niet van. Toch is de watervoorraad niet onuitputtelijk. Onder normale omstandigheden duurt het nog een eeuwigheid vooraleer er sprake van een tekort kan zijn. 'Onder normale omstandigheden...'

Maar onze nonchalance en verspilzucht zorgen ervoor dat sommige landen op een acuut watertekort afstevenen. Nu al hebben 1,2 miljard mensen geen toegang tot zuiver drinkwater, en de statistieken voorspellen niet veel goeds.

Water dat je (soms) via een emmer uit een waterput haalt of water dat uit een kraantje stroomt, dat is het verschil tussen de 'betere' landen van de derde wereld en de geïndustrialiseerde landen. In de armste landen is er zelfs helemaal géén drinkbaar water.

Wij in het Westen kunnen dan ook nog eens kiezen uit een heel assortiment flessenwater: water met parels, water zonder parels, water van merk X, water van merk Y, water met een vleugje citroen en ga zo maar door. Niet gezondheidsredenen, maar persoonlijke keuzes bepalen de keuze tussen de verschillende soorten.

'Kraantjeswater smaakt niet lekker genoeg, ik wil merkwater', of 'het komt gewoon uit de kraan, dat moet wel ongezond zijn...' Larie. Het feit dat er voor mensen met geld een alternatief - flessenwater - is, stelt sommigen misschien gerust. Ik vind het eerder onrustwekkend.

Zover heeft onze beschaving het gebracht: water gereduceerd tot

banale koopwaar, tot een investering voor multinationals. Mensen uit de derde wereld moeten die keuze niet maken, ze hebben ze niet. Dikwijls lopen ze kilometers om aan water te raken. Omdat die karwei praktisch uitsluitend voor vrouwen en kinderen 'voorbehouden' is, krijgen die geen kans zich te ontwikkelen. **Kinderen kunnen dan onmogelijk naar school gaan, omdat**

hun zoektocht naar water ettelijke uren in beslag neemt. Zo heeft het gebrek aan water een nefaste invloed op de sociale leefomstandigheden. Als je niet in je primaire behoeften als eten en drinken kan voorzien, blijft er geen tijd voor ontwikkeling over. Je blijft steken in de vicieuze cirkel van armoede en miserie. Als die kinderen dan uiteindelijk aan water geraken, is de kans groot dat het onzuiver is en vol bacteriën zit. Dagelijks sterven er zo'n 5 500 kinderen door een gebrek aan zuiver water. **Dat is meer dan het aantal slachtoffers op 11 september...** Om in Bush zijn termen te spreken: is dat geen vorm van terrorisme? Maar de aandacht van de media is selectief.

Die selectieve verontwaardiging moet stoppen. Als je water als een behoefte en niet als een recht beschouwt, zoals de dames en heren van het Wereld Waterforum, ben je ronduit misdadig. Die mensen beseffen blijkbaar niet dat water de bron is van alle leven, dat het gelijk staat aan het leven. Als dat geen recht is, wat is het dan in hemelsnaam wel?

Stel je eens voor dat lucht niet meer gratis is, dat je moet betalen om te ademen. Ondenkbaar? Of een toekomstscenario? En als we dat nu ook eens met zonlicht doen? 10 euro voor een uurtje daglicht. Als je niet beter wist, je zou er eens om lachen. Maar dat gebeurt er nu net met water. In heel wat landen is het water in handen van privé-ondernemingen, met catastrofale gevolgen voor de plaatselijke bevolking.

Toen de lokale regering van Cochabamba, Bolivia in '99 besliste om de plaatselijke watermaatschappij te privatiseren, verdrievoudigde de waterprijs van de ene op de andere dag. Voor sommige gezinnen betekende dat een kwart van hun inkomen. Protest en betogingen bleven niet uit.

De regering zag zich verplicht om de contracten met de multinational op te zeggen, waarvoor ze een fikse schadevergoeding wegens contractbreuk betaalde. Maar lang niet altijd lopen zulke acties positief af.

Een ander voorbeeld van hoe het recht op water altijd voor het grote geld

bezuigt, is de zaak van het fossiel water in Frankrijk. Fossiel water werd in miljoenen jaren oude aardlagen gevormd. Het komt niet meer in contact met het oppervlak, zodat de voorraden niet worden aangevuld. Als je dat water wegpompt, is het onherroepelijk verloren. Gelukkig beschermt de Franse overheid die lagen, **alleen computergigant IBM mag er jaarlijks 2.7 miljoen m² van oppompen voor de aanmaak van chips**. Die productie vergt water van de zuiverste soort. Het grote geld kent geen grenzen, en daarvoor is een uitzondering snel gemaakt. De aarde leegzuigen voor computers én om winst te creëren: een wel érg intelligent plan. Hopelijk komen die grote bedrijven ooit tot het besef van de Mohawkindianen honderden jaren geleden: 'Pas als de laatste boom ge-

veld, de laatste vis gevangen en de laatste rivier vergiftigd is, pas dan zal de mens zich realiseren dat geld niet eet- of drinkbaar is'. Het is natuurlijk makkelijk af te geven op die multinationals, ook bij onszelf moeten we iets veranderen. Die bedrijven bestaan niet lang meer als er geen vraag naar hun producten is, als niet ieder een én een computer, én een tv, én een gsm en een ... moet hebben.

Zowel de consumptiemaatschappij en haar consumenten knoeien met water en andere grondstoffen. We moeten onszelf hardhandig wakker schudden en beseffen dat we de toekomst van onze kinderen en de leefbaarheid van de planeet weggooien. In ruil voor geld.

Joni McMaster, leerling 6de jaar Instituut van Gent

Joni McMaster vertegenwoordigde haar school op het Internationaal Jongerenparlement in Canada en de Wereldwaterconferentie in Japan. Het Jongerenparlement verkoos Joni tot vertegenwoordiger van Europa en Noord-Amerika op de Children World Water Conference in Kyoto, Japan. Zie hiervoor ook p. 21 van deze Mosterd.

Waterloket

Zuinig met de koffielepel

Als je al het water op de wereld in een badkuip giet, dan is het bruikbare gedeelte voor de mens niet meer dan een koffielepeltje.

In Vlaanderen verbruiken en vervuilen we in verhouding veel meer dan dat koffielepeltje. Zonder onze medewerking zal daar niets aan veranderen. Het waterloket **www.waterloketvlaanderen.be** is het Vlaams informatiepunt over duurzaam watergebruik. Op deze site vind je praktische informatie en tips over hoe je duurzaam met water kan omgaan.

Eerst en vooral klik je op het profiel dat het beste bij jou past. Bij **bedrijven** vind je onder andere het waterverbruik per industriesector en bij **gemeenten** een checklist van de gemeentelijke taken in verband met water. **Landbouw** geeft je uitleg over alternatieve waterbronnen, subsidies, meldingen, heffingen en vergunningen. Je vindt er onder andere hoe je als landbouwer vermisting, verdroging en verzuring tegengaat en milieuvriendelijk met bestrijdingsmiddelen omgaat. **Gezinnen**

leert ons dat elke Vlaming 120 liter water per dag gebruikt. Een gemiddeld Vlaams gezin (2,2 personen) gebruikt dus ongeveer 97 300 liter per jaar: dat zijn **tien tankwagens vol**. Voor waterzuivering hinkt Vlaanderen nog altijd achterop in vergelijking met andere Europese landen.

Volgens het **Waterloket** omvat duurzaam watergebruik vijf aspecten:

- ◆ minder water gebruiken;
- ◆ water van hoogwaardige kwaliteit alleen gebruiken voor toepassingen die dat vereisen;
- ◆ zo weinig mogelijk water vervuilen;
- ◆ afvalwater niet ongezuiverd lozen;
- ◆ regenwater gescheiden opvangen voor hergebruik, buffering of infiltratie.

www.waterloketvlaanderen.be geeft je heel wat tips om water te besparen. Het legt je uit wat een watervriendelijke spaardoucheknop, een zuinige wasmachine of vaatwasser zijn, hoe je voor een watervriendelijke toiletspoeling kan zorgen en hoe je met gedoseerde, milieusparende producten het water minder verontreinigt.

Het waterloket werd opgericht door de Vlaamse

Milieumaatschappij (VMM), de afdeling Water van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, de Vereniging van Vlaamse Steden en Gemeenten (VVSG) en de vzw Dialoog.
www.waterloketvlaanderen.be

Waterleiding van Limburg tot Brazilië

Droogte brengt heel wat problemen met zich mee. In de krant van 15 juli lasen we dat in Rovigo, ten noorden van Venetië, het water uit de Po is verdwenen. In Zuid-Italië is het droogteprobleem zo erg dat een derde van de Italianen geen verzekerde permanente toegang tot stromend water heeft. In de regio Apulië spreken de mensen al over

een 'nakende wateroorlog'. Apulië verzocht de burens van de regio Basilicata al om water over te nemen. Maar Basilicata wil dat Apulië hiervoor betaalt. Apulië zegt dan weer dat water eigendom is van iedereen en dat het helemaal niet te koop kan zijn. Zulke schrijnende situaties komen meer en meer voor. Ook in het rijke Westen. Wegens de aanhoudende waterschaarste in Texas eisen de Verenigde Staten een groot deel van het water van Mexico op. Bovendien kocht Coca-Cola in Mexico vijf waterbronnen. En dat heeft ernstige gevolgen voor de Mexicaanse gezinnen. Het toerisme eist ook zijn tol. **Heel wat plaatsen rond de Middellandse Zee kampen met waterschaarste omdat de vele toeristen er kwistig mee omspringen**, met alle gevolgen voor de plaatselijke natuur en bevolking. De hoogste tijd dat we bewuster met het blauwe goud omspringen?

Watercampagne

11.11.11 focust dit jaar op het 'dienstenakkoord van de Wereldhandelsorganisatie' of General Agreement on Trade in Services (GATS) dat water tot koopwaar wil herleiden. Meer specifiek gaat de campagne over de privatisering van water. Vandaag hebben 1,2 miljard mensen geen toegang tot drinkbaar water. Te duur water verplicht mensen in het Zuiden ertoe vervuild rivierwater te gebruiken. Bij de GATS ontbreekt elke democratische besluitvorming. Met de politieke actie van dit najaar wil

11.11.11 het debat over de GATS en over de toekomst van essentiële diensten naar de plaats krijgen waar het thuishoort: het democratisch verkozen parlement.

Het educatief materiaal van 11.11.11 wordt jaarlijks aan het campagnethema aangepast. Dit jaar is er een lesbrief voor het basisonderwijs en een voor de derde graad secundair. Per provincie staat er een land centraal: **Brazilië in Antwerpen, Indonesië in Vlaams-Brabant en Brussel, Peru in West-Vlaanderen, Zuid-Afrika in Oost-Vlaanderen en de Filippijnen in Limburg.**

Informatie over de campagne en het educatief materiaal vind je bij je provinciaal 11.11.11-secretariaat: www.11.be

Ook bij Kleur Bekennen kan je terecht voor workshops (zie watermethodieken) en lesmateriaal over water. Het lesmateriaal vind je in de documentatiecentra van Kleur Bekennen.

Voor een overzicht hiervan raadpleeg je de zoekrobot www.cocosnet.be

Je gaat dan naar de databank educatieve materialen voor mondiale vorming.

Kleur Bekennen, tel. 02 505 18 28, kleurbekennen@btctb.org

Watermethodieken

Met je klas het water in

• Basisonderwijs

- ★ **'De kloof, een strijd tegen de tijd'**
Twee ongelijke torens, een hoge en een lage, prijken in het midden van het lokaal. Via diverse opdrachten probeert de klas de torens van rijkdom op een 'eerlijke' hoogte te krijgen. Tijdens het spel tikt de klok ongenadig verder.
Informatief spel met opdrachten, derde graad.
- ★ **'Water om te leven - beleven'**
Een waterfestijn daagt de kinderen spelend uit om water in alle variëteiten te beleven. Ze ontdekken het geheim en de kracht van de 'zee' in andere culturen.
Werkwinkel voor de oudste kleuters en eerste graad.
- ★ **'Vechten voor vis'**
Vier windstreken, werelddelen, uithoeken van de aarde: Viëtnam, Benin, Peru en Vlaanderen. De mensen gebruiken, verbruiken en misbruiken er de zee en het water. De theatermonoloog 'De Aralzee', het inleefspel en het 'kussendebat' geven inzichten in moeilijke vragen.
Theaterspel, derde graad.
- ★ **'Van water krijg je geen kater'**

Water is de beste en de gezondste drank. Het belangrijkste voordeel van water is dat je er niet meer van drinkt dan nodig. Samen op zoek naar de eigenschappen van water, de hoeveelheid beschikbaar water, de smaak van water, gezondheid, milieuaspecten van water en frisdranken, de verdeling van water in Zuid en Noord, de prijs...

Quiz, discussie, puzzel voor tweede en derde graad.

• Secundair

★ 'Water op het spel'

De waterproblematiek op wereldschaal. Spelenderwijs worden de deelnemers geconfronteerd met watervraagstukken in de Westerse wereld en de ontwikkelingslanden.

Informatief spel voor tweede en derde graad ASO-TSO-BSO

★ 'Vechten voor vis'

Zie basisonderwijs.

Eerste graad.

★ 'Water voor later'

De spelers leggen watervoorraden aan en investeren erin. Ze worden uitgedaagd om de gebruikte watervoorraden te zuiveren. Water in ontwikkeling, waterconflicten, belang van duurzame ontwikkeling en

vluchtelingen komen aan bod.

Informatief en ervaringsgericht spel, discussie voor eerste, tweede en derde graad.

★ 'Van water krijg je géén kater'

Zie basisonderwijs.

Eerste en tweede graad.

★ 'Geen water? Geen geld!'

Wat er gebeurt als overheden er niet langer voor zorgen dat iedereen toegang heeft tot voldoende en proper water, dat iedereen naar school kan, dat iedereen bij een dokter terecht kan... Wat er gebeurt als elementaire diensten als watervoorziening, gezondheidszorg en onderwijs koopwaar worden.

Workshop met video, informatie- en situatiespel en groepsbespreking als afsluiter voor derde graad ASO-TSO-BSO.

★ 'Water, een mensenrecht of handelswaar'

Verschillende aspecten van het thema water komen hier met muziek en humor aan bod: te veel/te weinig, economisch/sociaal, ecologisch, gebruik/misbruik, in het Noorden/Zuiden.

Tweede en derde graad, hoger onderwijs.

Info: Kleur Bekennen, tel. 02 505 18 28, kleurbekennen@btctb.org

Mosterd tip

Verklein het spoelvolume van de WC-stortbakken

Een gewone stortbak spoelt per toiletbeurt 8 tot 9 liter drinkbaar water weg. Op die manier verbruikt elke persoon 50 liter per dag. Als je gevulde plastic flessen in de spoelbak legt, bespaar je tot 60% water.

Nieuwe aarde-aandeelhouders

Tijdens de Maand van de Energiebesparing, oktober 2002, zetten heel wat scholen zich extra in om energie te besparen en zoveel mogelijk Aarde-Aandelen te verzamelen. De Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie (ANRE) van de Vlaamse Gemeenschap selecteerde **zeven winnaars uit de scholen die Aarde-Aandelen verzamelden**.

Basisschool De Zonnetuin uit Sint-Kruis-Brugge sleepte de hoofdprijs van de Aarde-Aandelen-Wedstrijd naar school. De zesdeklas van meester Karel kreeg naast een cheque van 2002 EUR het bezoek van de Vlaams minister voor energiebeleid.

Met hun zelfgeschreven en –geïllustreerd **voorleesverhaal 'De Familie Lamp'** trokken de leerlingen van het zesde leerjaar naar alle klassen van de school om de andere leerlingen tot energiebesparing aan te zetten. *(Meer over 'De Familie Lamp' lees je op p. 16 van deze Mosterd).*

Zes andere scholen kregen ook 2002 EUR voor hun energie-inspanningen.

- ✘ De milieubewuste kleuters uit het **Hoogerselei, Tielt** maakten kleuroefeningen over energie. Ze knutselden, namen bij hun ouders een enquête af en speelden in de poppenhoek met de 'muisjes van energie'.
- ✘ De leerlingen van het tweede leerjaar van de **Broederschool uit Groot-Bijgaarden** ontdekten dat niets werkt zonder energie maar dat onze energiebronnen niet onuitputtelijk zijn.
- ✘ De creatieve **Bruggelingen** van het derde en vierde leerjaar van **de Boomhut** ontwierpen een energiebewust huis, organiseerden een energiearme dag, speelden toneel en componeerden een energielied.
- ✘ Na een grondig onderzoek ontwierpen de scholieren van het eerste jaar van het **Sint-Lutgardisinstituut Mol** pictogrammen om de medescholieren tot energiebesparing aan te zetten. Ze hingen ze overal in de school op.
- ✘ Het vierde jaar van het **Don Bosco Technisch Instituut uit Sint-Denijs-Westrem** demonstreerde een knap staaltje

van technische kennis en milieubewustzijn. De leerlingen pasten de stooklijn van de centrale verwarming aan, waardoor het gemiddelde, dagelijkse aardgasverbruik van 173 naar 142m² zakte.

- ✘ De leerlingen van het vijfde en zesde jaar van het **College Hagelstein uit Sint-Katelijne-Waver** scoorden met hun omvangrijk studieproject over energiesparen op school en de ideale duurzame woning. Ze deden dat samen met hun collega's uit het Italiaanse Gemona Del Fruili.

Volgend jaar komt er een **nieuwe editie** van de Aarde-Aandelen-Wedstrijd. Alle scholen worden uitgenodigd om eraan deel te nemen.

Info: Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie, tel. 02 553 46 00, fax 02 553 46 00, energie@vlaanderen.be

Kies voor schone energie

Sinds 1 juli is de elektriciteits- en aardgasmarkt in Vlaanderen volledig vrij. Brussel volgt vanaf juli 2004. Daarmee kan je school voor duurzame of groene energie kiezen en zelf op zoek gaan naar een leverancier die 'schone' energie - elektriciteit en aardgas - kan leveren. Sommige grote scholen met een hoog energieverbruik konden dat al vanaf 1 januari 2003.

⊙ Niet alle stroom is even milieusparend

Als je school een visie op duurzaamheid heeft ontwikkeld, kan je je engagement voor een beter leefmilieu nu concreet maken. Je kan energie uit hernieuwbare energiebronnen kopen die het milieu beperkt belast. Duurzaam energiegebruik betekent niet alleen dat je voor hernieuwbare energie kiest, maar ook dat je fossiele brandstoffen efficiënt gebruikt. Dat kan door een **warmtekrachtkoppeling**, waardoor de energie-inhoud van de brandstof tegelijk elektriciteit en warmte levert. De elektriciteitsfacturen vermelden sinds juli 2002 de oorsprong van de stroom. Greenpeace rangschikte de elektriciteitsleveranciers volgens hun milieukwaliteiten. Je vindt die rangschikking op www.greenpeace.be/energie

⊙ Energieverbruik verlagen

Als je de prijzen van de verschillende leveranciers onderling vergelijkt, mag je je niet enkel op de eenheidsprijs blindstaren. **De laagste eenheidsprijs garandeert niet de laagste factuur.** Een groot verbruik met een lage eenheidsprijs is dikwijls nadeliger dan een laag verbruik met een hogere eenheidsprijs. Ook de dienstverlening van de energieleverancier kan je keuze bepalen. Leveranciers die niet alleen aardgas of stroom verkopen, maar je ook helpen om energie te besparen krijgen de voorkeur. Zo kan een hogere kilowattuurprijs uiteindelijk toch nog een lagere factuur opleveren.

Bespaar nu!

Heel veel scholen kunnen gemakkelijk energie besparen en tegelijk het comfort verbeteren. Met **relighting** win je op twee vlakken: aan de ene kant vervang je gedateerde verlichtingsinstallaties door efficiëntere; aan de andere kant worden de lokalen hierdoor beter verlicht. Ook verbeteringen aan isolatie, verwarming en verluchting van gebouwen leveren soms spectaculaire besparingen op. De terugverdientijd voor dergelijke investeringen is vrij kort: twee tot vijf jaar. Daardoor kan de school zelf voor de financiering zorgen of hiervoor een beroep doen op een financier.

Derdepartijfinanciering, waarbij een externe financier de investering voorschiet en de school de lening afbetaalt via de besparingen op het energiebudget, kan ook. Daarvoor neem je contact op met de netbeheerder die de audit verzorgt.

Produceer zelf!

Scholen verbruiken niet alleen energie, ze kunnen ook zelf energie produceren. Sommige producen-

ten van duurzame energie willen in scholen warmtekracht- of zonne-installaties installeren of windmolenprojecten ondersteunen. Daarmee kan een school haar elektriciteitsproductie educatief aantrekkelijk maken. Nauwer contact met de energieproductie motiveert verbruikers om verstandiger met energie om te springen.

Info: Bond Beter Leefmilieu – Energie, Dirk Knapen, tel. 02 282 17 44, dirk.knapen@bblv.be

Rationeel Energiegebruik

De rechte weg

Wakker met de radiowekker, een lekkere warme douche, een overheerlijk kopje dampende koffie, de nieuwse hit op de achtergrond, met de fiets of bus naar school, de computer in de klas ...

Stuk voor stuk scènes waarmee we een schooldag beginnen en waarvoor we heel wat energie nodig hebben.

Voor de productie van elektriciteit, voor ons transport, verwarming en de meeste van onze bezigheden rekenen we op energie uit fossiele brandstoffen. Maar als alle wereldbewoners de komende jaren zoveel energie blijven verbruiken, zitten we in 2045 zonder aardolie. Twintig jaar later is dan het aardgas aan de beurt.

Nochtans kunnen we met een paar eenvoudige handelingen heel wat energie besparen als we bijvoorbeeld met zijn allen voor Rationeel Energiegebruik (REG) kiezen. Je kan hiermee het energiegebruik van je school - en dus ook de energiefactuur - gemakkelijk met de helft doen dalen, zonder dat je aan comfort inboet.

Om je school op de REGte weg te zetten, lanceerden GREEN Belgium vzw en de Afdeling Natuurlijke Rijkdommen en Energie (ANRE) van de Vlaamse Gemeenschap het project 'GREEN Energy'. Met dit project willen GREEN en ANRE leerlingen en leerkrachten van het energieprobleem bewust maken en tot een energievriendelijk gedrag aansporen. Dat de energiefactuur van de school daarmee ook lichter wordt, is mooi meegenomen. Beide partners **selecteerden twintig Vlaamse basis- en secundaire scholen** om in het eerste trimester van dit schooljaar gratis aan de pilootfase van het project deel te nemen.

GREEN vormt de leerkrachten van de deelnemende scholen. **In elke school neemt een voortrekkersklas de rol van ambassadeur op zich.** De begeleidende leerkrachten krijgen een map met educatief materiaal en een inventaris van leermiddelen en activiteiten. GREEN zorgt voor

professionele begeleiding om een energiebesparingsplan op maat van de school uit te werken.

Info: GREEN Belgium,
tel. 02 209 16 38, fax 02 209 16 31,
info@greenbelgium.org www.greenbelgium.org

Tijd voor een audit

Veel gemeenten of provincies sluiten voor milieukwesties een overeenkomst af met de Vlaamse overheid. In ruil voor de toepassing van een aantal taken uit die overeenkomst ondersteunt de Vlaamse overheid hen financieel en inhoudelijk. De gemeente of provincie kan dan zelf kiezen welke onderdelen van de overeenkomst ze ondertekent en welke ambitieniveaus ze wil behalen. **Interessant om weten is of de gemeente van je school zo'n overeenkomst heeft afgesloten en voor welk niveau.** De school kan dan meestal op de steun van de gemeente rekenen.

De Vlaamse overheid stelde een handleiding voor een energie-audit voor lokale overheden samen. Daarin geven praktische fiches toegankelijke informatie over het waarom en het hoe van energiebeheer. **Als je school werk wil maken van energiebesparing, is die handleiding een flink hulpmiddel.**

Voor handleiding en informatie:

http://www.samenwerkingsovereenkomst.be/handleiding/_pdf/handleiding_5_7.pdf

Heel wat netbeheerders leveren een **(bijna) gratis audit** aan scholen. Hieronder lees je wie je welke ondersteuning geeft. Gedetailleerde contactinfo vind je op je elektriciteitsrekening.

- AGEM, ETIZ, Interelectra, PBE**
Max. 3 750 EUR en max. 75% van de auditkosten voor niet-gemeentelijke scholen. Gratis voor gemeentelijke scholen.
- IVEG, VEM**
Gratis energieaudit voor scholen.
- Gaselwest, Imewo, Imea, Intergem, Intermosane, Iveka, Iverlek, Sibelgas**
0,037 eurocent per bespaarde kWh, max. 75% van de factuur en max. 7 500 EUR.

Powermanagement

Voed je computer op

Onze computer blijft dikwijls dag en nacht aan. Die gewoonte zorgt voor een te hoog energieverbruik. Hoe kan je energiezuiniger met je computer omspringen?

Als je hem niet gebruikt

- schakel je de schermbeveiliging uit: soms verbruikt een **schermbeveiliging** zelfs méér energie.
- zet je de computer in '**stand-by**': hij schakelt dan zichzelf gedeeltelijk uit en je kan hem snel opnieuw opstarten.
- zet je de computer in '**slaapstand**'. Er zijn dan geen functies meer in werking want de computer is gedeeltelijk uitgeschakeld.
- schakel je hem **gewoon uit**. Dat lukt enkel als je de stekker uittrekt want alleen dan verbruikt je geen elektriciteit meer: de transformator koelt volledig af.

Nieuwe computers hebben een standaard-powermanagement. Je herkent dat aan het 'energie star' (Amerikaans) of energielabel GEEA (Europees).

Hoe stel je je computer energiezuinig in?

- ① Start, instellingen, configuratiescherm: hier stel je de instellingen voor beeldscherm en energiebeheer in.
- ② Beeldscherm: kies het tabblad 'beeldscherm' en vink de optie 'geen' aan in de screensaverslijst. Geef daarna het aantal minuten in. Klik op toepassen.
- ③ Harde schijf: als je op energiebeheer klikt, kan je instellen na hoeveel tijd de harde schijf

wordt uitgeschakeld. 'Toepassen' en sluiten.
Ook Apple-computers kan je energiezuinig instellen.

Adviestijden

Beeldscherm en harde schijf schakel je uit na 15, 'stand by' na 30, slaapstand na 45 minuten.

Voordelen:

- een computer die gemiddeld vier uur per dag opstaat, verbruikt ongeveer 150 kWh per jaar. Met powermanagement ongeveer 80 kWh per jaar. Aan de huidige energieprijzen betekent dat per computer een jaarlijkse besparing van ongeveer 20 EUR. Reken maar uit hoeveel je bespaart in een school met honderd of meer computers.
- je computer veroorzaakt minder warmteafgifte, minder elektronische straling, minder geluidsoverlast en krijgt minder stof binnen - stof is erg schadelijk voor elektronische apparaten. Minder energiegebruik betekent minder CO₂-vervuiling.
- Je hebt meer privacy.

Info: www.novem.nl

Mosterdip

Spring zo zuinig mogelijk met verwarming om

Via een resem eenvoudige maatregelen kan elke school makkelijk 30% op haar energierekening besparen. Als je de verwarming 1°C lager zet, bespaar je al tot 6% op je brandstofkosten.

Trappers op pedalen

Dries fietst elke dag met twee kameraden naar school, van Beernem naar Assebroek. Zijn impressies. Brussel-Rome-Brussel. Via Parijs. Soms sta ik zelf versteld van de afstand die ik in een schooljaar bijeenfiets. Dagelijks elf kilometer heen, elf terug. Precies 148 keer 22. Dat betekent 3 256 km in één schooljaar. Een dagelijkse ontsnappingsroute tussen huis en school. Een wedren ook. Enkel een ondoordringbare herfst-, sneeuw- of voorjaars-

storm kan me uit het zadel houden. Onze kleine ploeg van drie: een club in een continu gevecht tegen kilometers, plensbuien, hitte, afstand, lekke banden en vooral auto's. De achter-eenvolgende pijnpunten en verkeerssituaties die we passeren kennen we als een inge oefend rally-traject. Afwisselend rijden we voorop of kijken we uit naar die vrachtwagen die op de loer ligt om ons in te halen. Elk van ons is zowel koprijder als co-driver. Fietsen is het excuus voor een spel waarbij we voortdurend van elkaar afhangen, op elkaar inspelen en het verkeer rondom ons regelen. Vorig jaar viel er wel eens iemand, zonder erg, maar de afgelopen maanden waren er geen problemen. De dagelijkse tocht is de beste training om te begrijpen hoe automobilisten met fietsers omgaan. Dat merk ik ook nu ik zelf auto leer rijden. Het comfort van een auto is een heerlijke luxe in vergelijking met de snijdende winden die je jezelf in het gezicht fietst. Maar in die auto mis ik het intense van een fietsrit in ploeg. En met een fiets sta je niet de helft van de tijd te wachten achter de twintig bestuurders voor je. Bovendien moet ik wel blijven fietsen: we hebben met ons gedrieën een afspraak om deze zomer effectief naar Italië te fietsen. Dat zijn we nu wel aan onszelf verplicht. Maar dan wellicht zonder omweg via Parijs.

Dries VdV, OLVA Brugge

Kinderen zien het anders

Is fietsen kinderspel? Hoe veilig is oversteken op het zebrapad? Kun je de snelheid van aankomende wagens makkelijk inschatten? En hoe zit het met de remtijd van een wagen? Test het uit.

De **interactieve tentoonstelling verkeers-ACADEMIE** trekt tot februari 2005 door Vlaanderen. Volwassenen ontdekken er al doende welke moeilijkheden kinderen dagelijks in het verkeer ondervinden. Kinderen leren er hoe ze zich veilig in het

verkeer kunnen bewegen.

Een aantal verkeerssituaties **dwingen volwassenen ertoe om het verkeer vanuit het standpunt van het kind te beleven**. Hierdoor ervaar je dat kinderen bepaalde situaties helemaal anders inschatten. Daardoor word je je beter bewust van de specifieke noden en problemen van kinderen in het verkeer.

Op een nagebouwde straat met voetpad, fietspad en kruispunt trek je de verkeersjungle in.

Enkele voorbeelden van experimenten:

🚲 **Fietsen, kinderspel!**

Je neemt plaats op een fiets. Op een groot scherm zie je een gesimuleerde verkeerssitua-

tie waarbij je ziet wat een kind in deze omstandigheden ziet.

🚲 **Het zebrapad**

Je probeert de straat over te steken. Links en rechts komen uitvergroete auto's op je af. Is het zebrapad echt veilig voor kinderen?

🚲 **Hou je hoofd erbij**

Rijden vereist concentratie en gaat niet samen met telefoneren of je autoradio afstellen. Je neemt plaats op de step en probeert het parcours zo goed mogelijk te volgen. Onderweg krijg je eenvoudige audio-opdrachten die je met een druk op de juiste knop beantwoordt.

🚲 **Test je kennis**

In zes quizzes met meerkeuzevragen test je je kennis over verkeer en verkeersveiligheid. Je vindt er een heleboel informatie over diverse veiligheidsaspecten zoals het kinderzitje in de auto, een veilige fiets, gevaarlijk gedrag van volwassenen in het verkeer.

verkeersACADEMIE is een realisatie van Technopolis, het Vlaams doe-centrum voor wetenschap en technologie, op initiatief van de Vlaamse ministers van Welzijn, Gezondheid en Gelijke Kansen én Mobiliteit, Openbare Werken en Energie. Een adviesgroep van de Vlaamse overheid, de Vlaamse Stichting Verkeerskunde, KU Leuven, het Belgisch Instituut voor de Verkeersveiligheid (BIVV) en Ouders van Verongelukte Kinderen

werkten eraan mee.

Je kan de **verkeersACADEMIE** nog tot februari 2005 bezoeken. De locaties voor de volgende maanden:

- van 18/10/2003 tot 25/01/2004: Museumzaal KU Leuven, Naamsestraat 22, 3000 Leuven
- van 12/02/2004 tot 13/04/2004: Cultureel Centrum Genk, Dieplaan 2, 3600 Genk

Meer over **verkeersACADEMIE** en de plaatsen waar je de tentoonstelling kan bezoeken vind je op **www.verkeersacademie.be**

Organiseer je verkeer

Net als de sport- en milieudag is de verkeersdag in vele scholen een traditie. Zo'n dag lukt als je naast de gewone verkeersactiviteiten iets extra programmeert. Doe-activiteiten met de inbreng van externen bijvoorbeeld. Zo geef je die verkeersdag extra mogelijkheden om het aangeleerde gedrag in de praktijk toe te passen.

Dit najaar publiceert de Vlaamse Stichting Verkeerskunde (VSV) een **handleiding met tips en suggesties voor de organisatie en invulling van een verkeersdag of -week**. De brochure begint met de voorbereiding van een verkeersdag en eindigt met een bespreking van de materialen die de school hierbij kan gebruiken. Ze kost 8,50 EUR.

Info en bestelling: *Vlaamse Stichting Verkeerskunde, tel. 015 44 65 52, bart.vancamp@verkeerskunde.be*
www.verkeerskunde.be

Verkeer in stappen

De belangstelling voor verkeers- en mobiliteitseducatie in het secundair onderwijs groeit. De goedkeuring van de vakgebonden en vakoverschrijdende eindtermen voor de tweede en de derde graad van het secundair onderwijs stimuleert deze interesse.

Om verkeers- en mobiliteitseducatie in scholen in de praktijk te brengen, stelde de Vlaamse Stichting Verkeerskunde (VSV) een programma op voor **directies en leraren van het secundair onderwijs**. Begin 2003 bracht de VSV de handleiding 'Met alle VOETen op de grond. Realisatie van vakoverschrijdende eindtermen verkeer en mobiliteit in het secundair onderwijs' uit. Die bevat een stappenplan waarmee scholen in de drie graden aan de praktische uitwerking van verkeers- en mobiliteitseducatie kunnen werken.

De handleiding kost 8,50 EUR.

Info en bestelling: *Vlaamse Stichting Verkeerskunde, tel. 015 44 65 52, bart.vancamp@verkeerskunde.be*

www.verkeerskunde.be

Mosterdip

Promoot het gebruik van milieuvriendelijke vervoermiddelen bij leerlingen, leerkrachten én ouders

Jaarlijks raken 7500 kinderen en jongeren gewond in het verkeer. Twee op drie ouders brengt hun kinderen met de auto naar school, terwijl 49,3% van de kinderen op minder dan 1 km van de school woont. Ruim 40% van de 12- tot 15-jarigen beweert last te hebben van veel te snel rijdende auto's.

Internetgids milieuvriendelijke producten op school

Schoolkoopwijzer eet en maakt schoon

MOS is méér dan een educatief project dat leerlingen aanmoedigt om milieuvriendelijker te handelen. MOS-scholen willen die attitude ook in de dagelijkse schoolpraktijk laten doordringen. Zo kan je school haar aankoopbeleid onder handen nemen en **haar aankopen voor eetzaal, klaslokalen, speelplaats en burelen kritisch bekijken**. Maar hoe doe je dat precies? En waar vind je in godsnaam die milieuvriendelijke spullen? De gids www.schoolkoopwijzer.be van de Bond Beter Leefmilieu brengt raad.

Schoolkoopwijzer geeft je school helder aankoopadvies: criteria voor milieusparende producten, rangordes van merken én adressen van hun leveranciers. In de vorige Mosterd berichtten we al over de eerste drie productgroepen die je op www.schoolkoopwijzer.be kan terugvinden: **drank, papierwaren en schoolmateriaal**. Ondertussen werden twee nieuwe productgroepen aan de site toegevoegd: **maaltijden & tussendoortjes** en **schoonmaakmiddelen**.

□ Mager en lekker

- Wat kan onze school doen om het afval in de keuken en de kantine te verminderen?
- Welke cateraars leveren biologische maaltijden?
- Hoe introduceer je bio-fruit op school?
- Zijn er al scholen die brooddozen onder hun leerlingen verdelen?
- Hoe krijg je de leverancier van schoolmaaltijden zo ver dat hij milieumaatregelen in acht neemt?
- Waar vinden we afvalarme tussendoortjes?

In dit kersverse onderdeel gaat de *Schoolkoopwijzer* in op **verpakkingsarme, ener-giezuinige, seizoens- en streekgebonden, GGO-vrije en biologische vieruurtjes én maaltijden**.

Maaltijden die op school worden bereid, die een traiteurdienst aan de school levert en eenvoudige soep- of broodmaaltijden komen hier op het bord. Bij tussendoortjes behandelt de *Schoolkoopwijzer* zowel fruit als hartige vieruurtjes. De webstek

geeft lijsten van milieusparende cateraars en traiteurs, leveranciers van afvalarme, biologische of vegetarische ingrediënten en adressen voor afvalarme of biotussendoortjes.

Schoolkoopwijzer besteedt ook aandacht aan de de 'Hazard Analysis Critical Control Point' (HACPP)-normen: de preventietechniek die via risicoanalyse de kritische punten tijdens de voedselproductie in de hand houdt.

□ Schoon maar proper

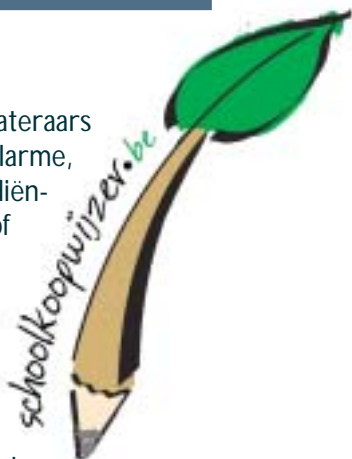
- Welke merken van afwasmiddelen voor machines zijn het meest milieusparend?
- Hoeveel verschillende schoonmaakproducten moeten we hebben?
- Wat is een alternatief voor bleekwater?
- Welke leveranciers verdelen allesreinigers op basis van hernieuwbare grondstoffen?
- Welke schuurmethode is het meest verantwoord?

Scholen moeten dagelijks worden schoongemaakt. Maar dan liefst met producten die het water niet vervuilen. *Schoolkoopwijzer* zocht uit **welke schoonmaakmiddelen goed afbreken in het milieu, het water niet vergiftigen, grondstoffen van hernieuwbare bronnen bevatten en in geconcentreerde versie verkrijgbaar zijn**. Je vindt er rangordes van minder milieubelastende merken én hun leveranciers voor allesreinigers, vloerreinigers, vaatwasmiddelen, sanitairreinigers, WC-reinigers en schuurmiddelen. De *Schoolkoopwijzer* geeft ook tips en adviezen over zuiniger en ecologisch verantwoord schoonmaken.

Net als bij de eerste drie groepen presenteert *Schoolkoopwijzer* ook voor deze nieuwe productgroepen milieucriteria, rangorde, voorbeeldscholen, veelgestelde vragen, links, literatuurverwijzingen, een discussieforum, nieuwsberichten ...

□ Wij zitten nog met het volgende

Je mening? Een vraag? Je bent welkom op het discussieforum op www.schoolkoopwijzer.be. Andere scholen zoeken misschien ook naar het

antwoord op je vraag of schreven al over hun ervaringen.

<http://www.schoolkoopwijzer.be>

info@schoolkoopwijzer.be

Info: Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen, Tineke Van Engeland, tel. 02 282 17 20

De appreciatie van de site ligt behoorlijk hoog. 33,3% van de respondenten vindt de site 'zeer goed' en de meerderheid (59,5%) geeft de appreciatie 'goed'. Geen enkele respondent geeft een beoordeling lager dan 'eerder goed'. Dat bewees een on line-enquête die je vorig schooljaar op de website kon invullen.

Zuiniger kopiëren

Er bestaan twee soorten kopieertoestellen: analoge en digitale. Analoge toestellen 'flitsen' bij elke kopie, digitale slaan eerst de informatie op om ze nadien op het gewenste aantal te kopiëren. Die laatste zijn de modernste. De meeste grote merken produceren nu vooral digitale toestellen.

Met een oud toestel zijn de besparingsmogelijkheden beperkt. Recto-verso lukt, maar het toestel komt dan dikwijls in de problemen: het papier loopt vast of het origineel raakt beschadigd. Met de nieuwe toestellen zijn deze nadelen van de baan en kan je belangrijke besparingen realiseren.

- ✿ De toestellen verwerken **probleemloos** milieuvriendelijk papier: de fabrikant staat er borg voor.
- ✿ Je kan meestal **standaard** op **recto-verso** instellen. Je vindt dan een tweezijdig bedrukte stapel in de opvangbak. Als je het toch anders wil, moet je de instelling veranderen. Dat betekent een **besparing op papier van 50%**. Nu staan de meeste toestellen standaard ingesteld op enkelzijdig kopiëren. De meeste gebruikers blijken technisch 'analfabeet' of 'lui' en doen geen moeite om handmatig recto-verso te kopiëren.
- ✿ Je kan de kopieertoestellen in een **computer-netwerk** inschakelen. Alle computers van je secretariaat drukken dan op het kopieertoestel af. De prijs per afdruk daalt tot ongeveer 0,02 EUR, terwijl een kopie met een 'gewone' printer toch gauw tussen de 0,10 tot 0,25 EUR kost.
- ✿ Je hoeft niet bang te zijn dat iedereen jouw afdrukken kan onderscheppen. Je krijgt een **aparte code** om op gelijk welk tijdstip je afdrukken 'uit het toestel te halen'.
- ✿ Je produceert **minder afval**: een tonercassette voor een kopieertoestel is goed voor duizenden kopies, terwijl de capaciteit van gewone printercassettes beperkt is.

Mosterd tip

Verspil geen papier

Hoewel er meer en meer papier wordt gerecycleerd, blijft de productie van hout als grondstof voor de papierindustrie stijgen. De productie van pulp en papier zorgt voor grote hoeveelheden giftig afval en kost veel water en energie.

Frisdranken op school?

Bittere noodzaak of zoete verleiding?

De consumptie van frisdranken is volgens heel wat voedingsdeskundigen een belangrijke factor van een ongezond voedingspatroon. De verkoop van frisdrank verhoogt ook de afvalberg in de school. Toch blijft het frisdrankaanbod van de scholen voortdurend groeien. Zijn scholen inconsequent, kunnen ze niet opboksen tegen de commerciële bedoelingen van de frisdrankproducenten of komen ze tegemoet aan de uitdrukkelijke wensen van de leerlingen? **Met een drankautomaat met opdringerige reclame op de achtergrond verliest elk initiatief voor gezonde voeding of milieu zijn effect en geloofwaardigheid.**

Het Lokaal Gezondheidsoverleg van de regio's Leuven, Roeselare-Tielt, de Westhoek, Brugge en Gent (de LOGO's) plannen een aantal **acties om de verkoop van frisdranken op school op termijn terug te dringen**. Samen met milieuorganisaties richtten zij daarvoor de werkgroep 'Frisse Dranken' op.

Gezond?

Volgens experts in de preventie van *obesitas* (zwaarlijvigheid) past in een gezonde voeding maximaal één portie frisdrank per week¹. **Het VIG** (Vlaams Instituut voor Gezondheidspro-

motie) **ontraadt de dagelijkse consumptie van frisdrank**. Frisdranken voegen nutteloze calorieën zonder voedingswaarde aan de voeding toe en zijn, samen met onder andere onvoldoende beweging, oorzaak van overgewicht. Frisdranken mogen niet met melk concurreren, want calciumopname is op jonge leeftijd heel belangrijk. Een te lage calciumopname leidt tot osteoporose en breekbare beenderen. Frisdranken zijn een regelrechte aanslag op de tanden omwille van de zuren in die dranken.

Milieusparend?

De verkoop van frisdranken verplicht de school ertoe om grote hoeveelheden afval te beheren. Vlaamse secundaire scholen produceren gemiddeld 45 ton afvalstoffen per jaar. Per leerling betekent dat jaarlijks ongeveer 100 kg afval. De gemiddelde scholier produceert opvallend meer PMD-afval (plastic flessen en flacons, metalen verpakkingen en drankkartons) dan de gemiddelde Vlaming. **Een drankautomaat verbruikt bovendien ook heel wat energie**, per automaat al gauw 300 EUR per jaar. In scholen met een sterk uitgebouwde milieuzorg is de totale afvalberg 50% lager dan in scholen zonder enige vorm van milieuwerking.

School koopt wijzer

www.schoolkoopwijzer.be geeft een rangorde van de gezondste en meest milieusparende manieren om drank op school te verdelen.

- ① drinkwaterfonteinnetjes of kannen met leidingwater;
- ② tapsystemen met bulkverpakking, drinkbussen en herbruikbare bekertjes;
- ③ retourflessen en herbruikbare portieverpakkingen die regionaal worden ingezameld.

Biologische dranken of 'Fair Trade'-producten hebben een streepje voor. Wegwerpbekertjes en wegwerpverpakkingen moet je stellig vermijden. De installatie van drinkwaterfonteinnetjes is zowel voor de gezondheid als voor het milieu een ideale preventiemaatregel. Er zijn heel wat 'schoolvriendelijke' systemen en bijna alle grote intercommunales subsidiëren de plaatsing ervan. De LOGO's plannen een **campagne over de voor- en nadelen van verschillende drankvoorzieningen in secundaire scholen**, rekening houdend met **gezondheids-, milieu- en**

FRISDRANK OP SCHOOL : NOODZAAK OF VERLEIDING?

financiële aspecten. Ze willen de invoer van gezonde en milieuvriendelijke drankvoorzieningen in secundaire scholen vergemakkelijken en de nadelige invloeden van lichtreclame op frisdrankautomaten aankaarten. Een belangrijke stap in de ontwikkeling van een haalbaar actieplan is het **overleg met de Vlaamse Scholieren Koepel.** De werkgroep 'frisse dranken' werkt ook aan een expertenadvies vanuit gezondheidsbevorderend en milieusparend standpunt voor de Vlaamse overheid en andere belanghebbenden.

Info: LOGO regio Leuven, 016 89 06 05

¹ *BASO-rapport, Belgian Association for the Study of obesity, 'Een praktische gids voor de evaluatie en behandeling van overgewicht en obesitas'.*

Project Schoolfruit

Niets op de schil

Drie jaar geleden startte het Leuvense Lokaal Gezondheidsoverleg het project Schoolfruit. In 26 basisscholen krijgen meer dan 8 000 kinderen elke vrijdagochtend **een stuk fruit tijdens het speelkwartier.** LOGO werkt daarvoor samen met de veiling of met lokale boeren. Door de grote hoeveelheid en de regelmatige afzet krijgen de scholen het fruit tegen een aantrekkelijke prijs. In een van de deelnemende scholen, De Wip uit Wezemaal, bijten de kinderen elke week in een stuk biologisch fruit. Ook in Brugge loopt een gelijkaardig initiatief. Daar **levert een biobedrijf wekelijks biologisch fruit aan enkele scholen.** Ook jouw school kan een gelijkaardig initiatief nemen. Samen met het Vlaams Instituut voor Gezondheidspromotie (VIG) en de LOGO's informeert de **'Biofruit op School'-campagne** jouw school over het Leuvense project en stimuleert het je school om met een wekelijkse fruitbedeling te starten. Biofruit is wel wat duurder dan fruit uit de klassieke teelt, maar het garandeert je dat er geen chemisch-synthetische pesticiden op de schil zitten. Al bij al blijft de prijs, zelfs bij bio, een stuk goedkoper dan die van de klassieke zoete tussendoortjes.

Als leerkracht of lid van de oudervereniging kan je er dus voor zorgen dat kinderen elke week van een stuk biofruit genieten.

Vlaams Platform voor de Biologische Landbouw, tel. 02 282 17 46, 10op10@bblv.be

Raadpleeg de aanbodlijst van fruit-telers in je buurt op <http://www.bio10op10.be>

Bio met een muisklik

De nieuwe website www.biodichtbijhuis.be brengt bio dichtbij. Je vindt er alle verdeelpunten in je buurt: boeren met thuisverkoop, groente-abonnementen, Voedselteams en Biogarantie®winkels. De gebruiksvriendelijke site bundelt alle informatie over meer dan 500 bioverdeelpunten in Vlaanderen. **Met een klik op jouw gemeente vind je ook de bioverdeelpunten uit je buurt.** Je klikt rechtstreeks door naar een bestelformulier voor een groente-abonnement bij de verdelers die dat voorzien.

Niet enkel de internetgebruikers genieten van dit initiatief. Een belletje, fax of e-mail naar Velt volstaat om een papieren versie van de bioverdeelpunten in eigen streek te krijgen.

www.biodichtbijhuis.be is een realisatie van de Vereniging voor Ecologische Leef- en Teeltwijze (Velt) en kadert in het project Biotheek, het informatieloket voor de biologische landbouw (www.biotheek.be). Het project krijgt steun van de Vlaamse Administratie Land- en Tuinbouw.

Velt, Nadia Tahon, tel. 03 281 74 75, fax 03 281 74 76, info@velt.be <http://www.biodichtbijhuis.be>

Lessenpakket bio basisschool

De doos van de bioboer

Wat spookt de bioboer om de hoek uit? Wat hebben zijn streekeigen producten te bieden? Twee van de vragen die **de Biobox** beantwoordt. Tijdens de Week van de Biologische Landbouw presenteerde de Vereniging voor Ecologische Leef- en Teeltwijze (Velt) de biobox: een kant-en-klaar lessenpakket voor de derde graad van de basisschool. In de box zitten een aantal geïllustreerde fiches met **doe-opdrachten** voor verschillende thema's. Geen saaie preeklessen, maar actief **hoekenwerk** met ruimte voor de mening van de kinderen. Een handleiding begeleidt de onderwijzer, een lid van Velt (een 'Bioschakel') zorgt eventueel voor ondersteuning in de klas.

De leerlingen van de basisschool van het Sint-Lodewijkscollege in Sint-Andries Brugge experimenteerden als eersten met de biobox. Ze **smulden, zaaiden, lazen, tekenden en maakten appelsap.** Geen middel lieten ze onbenut om met bio kennis te maken. Ze kregen een rondleiding in de plaatselijke biowinkel en brachten een bezoek aan de bioboer.

Ook het belang dat de biologische landbouw aan de natuur hecht zit de biobox. Nog in

ECOTRUITJES

de doos: groenten en fruit, dieren, genetisch gemodificeerde organismen (ggo's), de relatie tussen bio en het Zuiden en de labels waaraan je bio herkent. Alles in een duidelijke taal op het niveau van de leerlingen van de derde graad.

De biobox kost, verzending inbegrepen, 25 EUR. Je bestelt hem bij *Velt, Uitbreidingstraat 392c, 2600 Berchem*, tel. 03 281 74 75, info@velt.be www.velt.be

Eerlijke Wereldhandel

Ecotruitjes en wereldwinkelkoffie

De leraars drinken Max Havelaarkoffie in de leraarszaal, de leerlingen turnen in katoenen Fair Trade-truitjes. Dat doen ze onder andere in het Brusselse Maria Boodschaplyceum. Milieuzorg heeft er **niet enkel een lokaal, maar ook een globaal belang**.

Wie voor eerlijke wereldhandel kiest, geeft producenten uit ontwikkelingslanden uitzicht op een beter bestaan. Veel producenten uit Azië, Afrika en Latijns-Amerika hebben geen toegang tot de wereldmarkt. Als ze dan toch aan die handel mogen deelnemen, gebeurt dat meestal tegen slechte voorwaarden. Fair Trade wil eerlijke handel bevorderen en stelt daarom **enkele normen** voorop **waaraan producten moeten voldoen**.

Die normen zijn:

- een eerlijke beloning voor gedane arbeid;
- respect voor de mensenrechten;
- gelijkwaardigheid tussen mannen en vrouwen;
- verbetering van de positie van minderheden;
- géén kinderarbeid;
- duurzaam omgaan met het milieu.

Fair Trade producten kan je aan hun label herkennen.

www.fairtrade.be

Mosterd tip

Stimuleer de brooddoos op school

De brooddoos is een duurzaam alternatief voor allerhande wegwerpverpakkingen: papieren of plastic zakjes, plastic- en aluminiumfolie, wegwerpbakjes ... die de afvalberg op school de hoogte injagen.